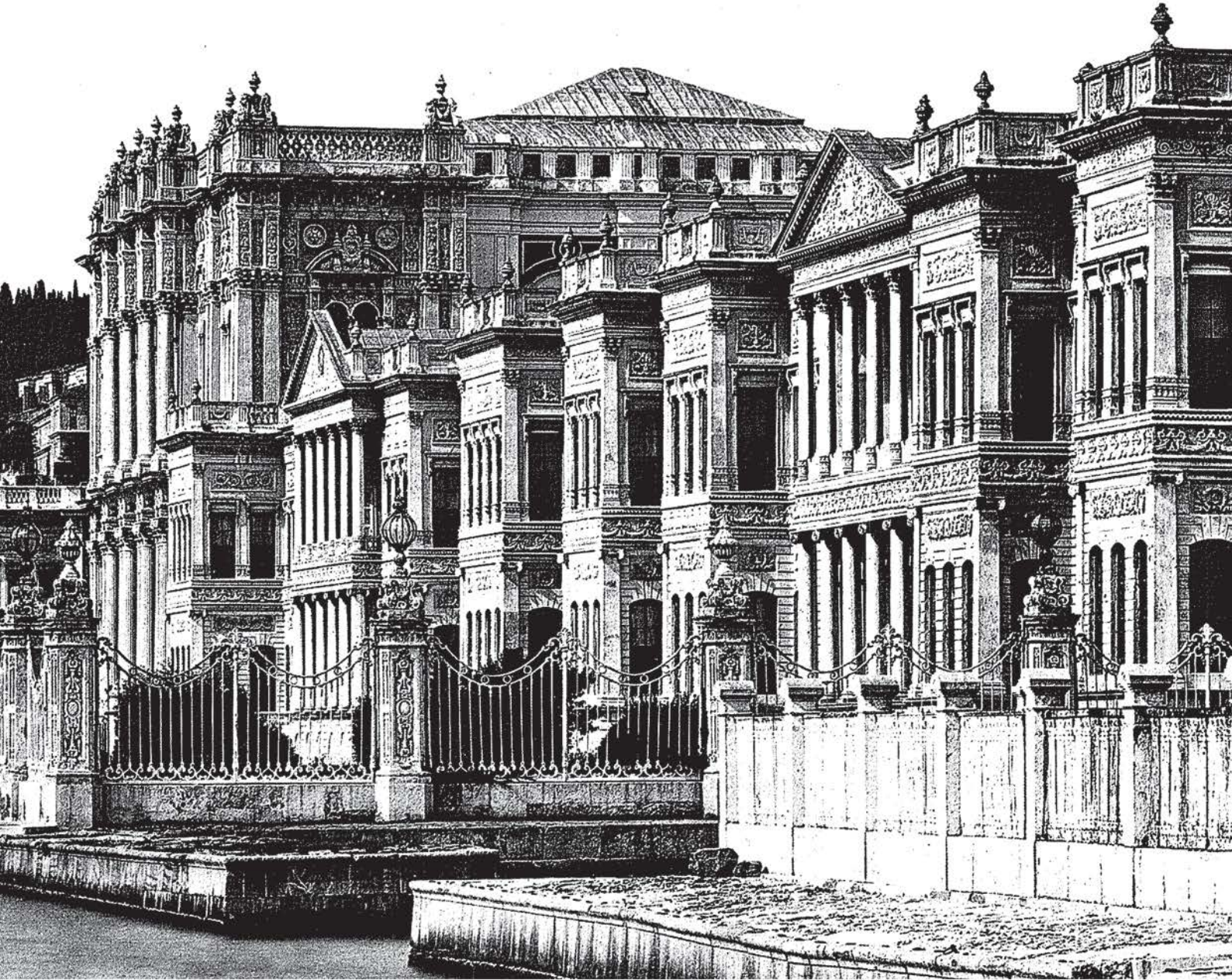

ms

MILLI SARAYLAR

ISSN 1304-9044

Ebüzziya Tefvik ve Sultan II. Abdülhamid'e Sunduğu Halılar

Renkli kişiliği ile dikkat çeken Osmanlı aydını Ebüzziya Tefvik, gazeteciliğinin yanı sıra, seramikçi, ressam, grafiker, pul koleksiyoncusu, halıcı ve çevirmendi. 1849 yılında İstanbul Yerebatan'da kökleri Horasan'a dayanan eski bir Türk ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti.

Hat, süsleme ve el sanatlarında son derece yetenekli olan Ebüzziya Tefvik, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde faaliyet göstermiş en önemli matbaacılarından biriydi. Tefvik'in çok yönlü uğraşlarının içerisinde günümüzde en bilineni hiç kuşkusuz yayıncılığıdır.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti için çalışmalarda bulunmuş, 1908-1912 yılları arasında Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda İttihat ve Terakki Antalya Mebusu olarak yer almıştır.

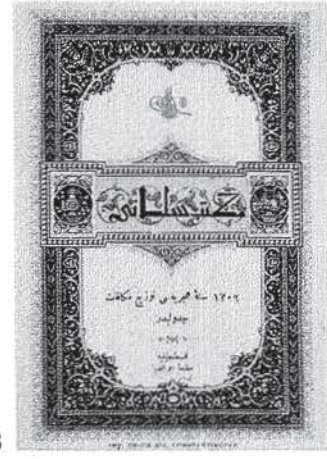
1860'lı yıllarda Namık Kemal'in öncülüğünde basın dünyasıyla tanışmış olan Ebüzziya Tefvik, 1870'lerin başından ölüm tarihi olan 1913'e kadar İbret, Hadika, Sirac, Le Courier d'Orient, Yeni Tasvir-i Efkâr adında beş gazete ve Cüzdan, Muharrir ve Mecmua-ı Ebüzziya adında üç dergi yayınlamış; bunların dışında dönemin çeşitli yayınlarında da yazılar yazmıştır. Özellikle ikinci matbaası olan Matbaa-i Ebüzziya ile 1880'li yıllar boyunca zamanın önde gelen yayımcısı olmuş, matbaasında bastığı gazete, dergi ve takvimlerin yanı sıra yayımladığı cep kitaplarıyla önemli başarılarla sahip yayınlar hazırlamıştır.¹

Ebüzziya Tefvik, Türk matbaacılığını teknolojik açıdan geliştirmiş ve bastığı değerli eserlerle batıdaki benzerlerini bu açıdan aşmış matbaacıdır. O'nun matbaacılığı döneminde tasarımcı ya da grafiker gibi teknik meslek adamları olmadığı için, basılan bütün eserlerin kapak düzenlemeleri, renk kompozisyonları, küfi hatla olan başlıklarının yazımı, çiçek süslemeleri, eserin düzenlemesi, kağıt ve kapak seçimi gibi tasarıma yönelik tüm düzenlemeler Ebüzziya Tefvik'in elinden çıkmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl adlı eserinde Ebüzziya Tefvik'in matbaacılığı'na değinerek onun matbaacılığının görülmemiş ve belki daha epeyce görülmeyecek bir seviyede olduğunu ve zamanın en önemli ve belki de ondan sonra gelecek zamanlar için en zengin ve mükemmel mecmua yayınladığını (Mecmua-ı Ebüzziya) ifade etmiştir. Uşaklıgil, bu değerli aydının çağın ne kadar ilerisinde olduğunu dile getirmiş ve bu sözleri ile uzun süre böyle bir başarıyı matbaalarımızdan hiç birinin elde edemeyeceğinin görüşünü savunmuştur.

Renkli baskıların yeni kullanılmaya başladığı o devirde, Ebüzziya'nın sanat özelliğindeki eserlerine dünyanın matbaacılık merkezi olan Leipzig'de yayınlanan "Dünya Matbaacılık Yıllığı"nın 1891-1899 yılları arasında basılan 9. cildinde yer verilmiştir. Günümüzdeki gibi gelişmiş tekniklerin bulunmadığı ve sadece tipografi ve taşbaskısı ile renkli eser basıldığı bir dönemde Matbaa-ı Ebüzziya, başardığı eşsiz baskılarıyla, Türk matbaacılığını o devirde

1 Ebüzziya Tefvik'in ölümünden kısa süre önce çekilmiş fotoğrafı.

pek çok kuruluşun iş yaptığı Fransa ve Amerika matbaacılığının ilerisine götürebilmiştir. Leipzig Büyük Jürisi, Matbaacılık yıllığında ancak bir tek Fransız, bir tek Amerikan matbaasının eserini kabul ederken hatta bazen bu ülkelerden tek bir eseri dahi başarılı olarak değerlendirmezken, Türk matbaası "Matbaa-ı Ebüzzıya"nın bazen iki bazen de üç eserini birden yayınlamaya layık görmüştür. Leipzig'de Deutsche Buchdruckerei-Vereins'nin Grap-hischer Muster-Austausch (matba-

acılar için baskı örnekleri) ismi altında I.Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu yıllık yayınlarda, "Matbaa-ı Ebüzzıya"nın kapatılmasının ardından, Ebüzzıya Tevfik'in Konya'ya sürgüne yollanmasından sonra, hiçbir Türk matbaasının eseri kabul edilmemiş ve yayınlanmamıştır.

Matbaa-ı Ebüzzıya'da siyasetten edebiyata, sanatın pek çok dalından tarih, toplumsal konulara kadar çeşitli konularda yazılar basılmıştır. Bunlardan bazı değişik başlıklar altındaki farklı sayılarda basılmış ilginç konular şöyledir: sayı 16 "Jan Jak Ruso", sayı 17 "Avrupa Kitabhaneleri", "Tarih:tuğ ve Sancak", "Tabiatın Fransa'da intişarı", sayı 18 "Lugat-ı Istilahat-ı Arabiye", sayı 21 "Brezilya da Kahve Mahsulü", sayı 24 Çingenelere Dair Malûmût", "Çatal", sayı 28 "Kavm-i Ben-i İsrail", sayı 38 "İtalya'nın Büyük Matbaaları", sayı 40 "Mizac-ı Beşerdeki Garabete hudud Olmaz", sayı 49 "Avrupa Şarkı Bilmez, sayı 58 "İmla Bahsi", sayı 68 "Paris'ten Londra'ya Otel Metropol", Sayı 94 "Türklük ve Tatarlık".

"Matbaa-ı Ebüzzıya"nın yüksek başarısının üzerine 1898 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Faurer Ebüzzıya Tevfik'e bir liyakat nişanı göndermiştir. Ebüzzıya Tevfik'in Avrupa'ya gitmek için izin istemesi ve Hüsnü'nün baş jurnalcisi "Malumat Dergisi" sahibi Baba Tahir'in arka arkaya verdiği jurnaller Sultan II. Abdülhamid'in kuşkusunu uyandırmış, Ebüzzıya Tevfik'in Jön Türklerle münasebette bulunduğu fikrini doğurmuş, o sırada Şurâ-yı Devlet üyesi bulunan Ebüzzıya Tevfik'den; bu konumdaki birinin matbaacılık etmesinin uygun olmadığı ileri sürülerek matbaacılığı terk etmesi istenmiş, bunun üzerine Ebüzzıya Tevfik'in de matbaacılığı değil, Şurâ-yı Devlet üyeliğini bırakması sonucu hakkında sürgün kararı verilmiştir.² Kaynaklar, verilen jurnalleri bu sürgünün gerekçesi olarak göstermekle birlikte, Jön Türk hareketi üzerine yapılmış geniş kapsamlı bir araştırmada gerçek nedenin, Tunalı Hilmi tarafından 1899-1900'de bir Jön Türk kongresi toplanması fikri ortaya atıldığı zaman, kongre için kullanılması gereken davetiyelerin Ebüzzıya Tevfik'in matbaasında hazır-

2 Ebüzzıya Tevfik'in sanat eseri sayılabacak çalışmalarını korumuş olduğu albüm.

3 Ebüzzıya Tevfik tasarımı olan 1893 yılı Mektebi Sultani mülakat cetveli.

4 Ebüzzıya Tevfik'in Abdullah biraderler için hazırladığı katalog çalışması.

5-6 Rodosta sürgünde iken kaleme aldığı "Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye" adlı kitabın kendisinin tasarladığı kapak düzeni ve arka kapakta yer alan Matbaa-ı Ebüzzıya'nın amblemi.

7 Ebüzzıya Tevfik tarafından 1899 tarihinde düzenlenmiş olan kadımlara özel takvim.

8 Ebüzziya Tevfik Sultan II. Abdülhamid'in verdiği Mecidiye Nişanı ile.

lanmış olması gösterilmektedir.³

Ebüzziya Tevfik'in Yeni Osmanlılar ile ilişkisi ilk olarak Sultan Abdülaziz devrinde 1873-1876 yılları arasında üç sene süren Rodos sürgününe sebep olmuştur. Rodos'ta sürgündeyken edebi yeteneği ile hayatını kazanmak için Ziya'nın babası anlamına gelen "Ebüzziya" ismini kullanmıştır. Sürgünden döndükten sonra da gazetelere verdiği ilanla⁴ artık yazılarını bu isimle yayınlayacağını duyurmuştur. Tahta çıktıktan hemen sonra, memleketin aydınlarını etrafına toplamak amacıyla olan Sultan II. Abdülhamid, özellikle Yeni Osmanlılar üzerinde durmuştur. Yüksek ihtimalle onları kendisine bağlayarak zararsız hale getirmeyi düşünmüş olmalıdır. Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten bir süre sonra ilk olarak üyeleri Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ebüzziya Tevfik ve Nuri Bey'den oluşacak "Cemiyet-i Mütercim"i kurmak istemiştir. 1876'da yapılan ilk toplantıda üyelerin Ali Suavi is-

mine itirazları yüzünden tercüme kurulu dağılmış ve bu konu ile ilgili olarak başka bir toplantı da yapılmamıştır.⁵

Ebüzziya Tevfik, Sultan II. Abdülhamid döneminde bir çok kez takip ettirilmiş, Yıldız Sarayı'nda hünkarın özel mahkemesinde birkaç kez yargılanmış⁶ ve dokuz kez tutuklanmıştır. Ancak tüm bunlar, önemli memuriyetlerde bulunmasını engellememiştir.⁷ 1884 yılında Sultan'dan matbaasını Mısır'a nakletmek için izin istemiş ama olumlu yanıt alamamıştır.⁸ Daha sonra Sultan'a, Avrupa'da yayınlarını sürdüren Jön Türkleri geri dönmeye ikna etmek için hizmet arzusunu belirten mektuplar gönderen Ebüzziya Tevfik, 1897'de son Avrupa gezisini, Mizancı Murad ve diğer firarileri İstanbul'a davet amacıyla gerçekleştirmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu görev, Ebüzziya Tevfik ile Sultan arasında iyi gibi görünen ilişkilerin son belirtisi olarak kalmış ve Ebüzziya Tevfik yukarıda da belirttiğimiz sebeplerden dolayı 1900 Nisan'ında oğlu Talha ile birlikte 1908'de Meşrutiyet'in ilanına kadar sürecek olan Konya sürgününe gönderilmiştir.

Bunların yanı sıra Ebüzziya Tevfik, Kanun-ı Esasi Komisyonu'nda da çalışmıştır. Çalışmaların bitiminde kendi el yazısı ile metni temize çektiği, basım için sadrazamın emir vererek Matbaa-ı Amire'yi gece vakti açtırdığı ve taslağın basımı ile görevlendirildiği bilinmektedir. Ebüzziya Tevfik 1883 te yapılan ilk nüfus yazımında kullanılmış olan kimlik kağıtlarını da basmıştır.⁹

Gazete ve dergilerde, yapılan mitinglerde, çekilen nutuklarda Namık Kemal'le beraber Mithat Paşa'yı birer hürriyet kahramanı olarak övgülerde bulunduğu yıllarda Ebüzziya Tevfik, Meclis-i Mebusan'a 1908 yılında bir tasarı vermiş ve "Hürriyet Kahramanı" Mithat Paşa'nın heykelinin dikilmesi için bir kanun teklifinde bulunmuştur. Ebüzziya Tevfik'in bu önergesi tarihimizde, heykel dikilmesi için yapılmış ilk resmi teklif ve girişim olması bakımından dikkate değerdir.¹⁰

Ebüzziya Tevfik, oğlu ile beraber gittiği Konya sürgünü sırasında, ayrıca bir sene de hapse mahkum edilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile çıkan genel siyasi af üzerine İstanbul'a dönebilmiş ve kurulan İkinci Meşrutiyet Meclisinde Antalya mebusu seçilmiştir. Bu sırada 31.5.1909'da Tasvir-i Efkâr gazetesini kurup çıkarmaya başlamış ve "Yeni Osmanlılar Tarihi" ni bu gazetede yayınlamıştır.

Ancak, istibdat devri resmen bittiği halde yine takip edilerek tutuklanmaktan kurtulamamış, göz altına alınarak serbest bırakıldığı gün, evine dönerken Kadıköy vapurunda kalp krizi geçirerek 64 yaşında, maceralarla dolu hareketli yaşamı sona ermiş ve oğlu Ziya'nın Bakırköy'deki mezarının yanına gömülmüştür.¹¹

Ebüzziya Tevfik'in Anılarından

Sultan II. Abdülhamid ile İlişkileri

Ebüzziya Tevfik anılarında,¹² Yeni Osmanlılar Cemiyeti dağıldığı sıralarda üyelerden geriye sadece Kemal, Nuri, Reşad, Mehmet, Kemeralı Tahsin ve kendisinin kaldığını belirtmektedir. Yazdığı "Yeni Osmanlılar Tarihi" adlı çalışmasında, Namık Kemal'in, Kurbağalıdere Çiftliği'nde Veliahd Murad Efendi ile Baltacı Topal Süleyman aracılığıyla görüştüğü, araya da Şehzade Abdülhamid Efendi'ye rastladığını, hatta Murad Efendi'nin, sohbetleri sırasında Namık Kemal'e Hamid Efendi için amcası Sultan

Abdülaziz'e casusluk ettiği yolundaki iddialarını dile getirir. Murad Efendi'nin, Namık Kemal'i, Abdülhamid Efendi olduğu günlerde özellikle çağırdığını ve onunla havadan sudan konuşması ve tarihi sözler söylemesi konusunda talimatlar verdiğini söyler. Anılarından öğrendiğimize göre Fatih ile I. Selim'in hal tercümelerini Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik'e temize çektiği ve Murad Efendi'ye bunlar, Ebüzziya Tevfik'in yazısıyla gitmiş-

9

10

9 Ebüzziya Tevfik'in 1908 yılında heykelinin dikilmesi için hakkında kanun teklifinde bulunduğu Mithat Paşa.

10 Sultan II. Abdülhamid.

tir. Bunun üzerine Murad Efendi, Ebüzziya Tevfik'i görmek istediğini, Kemal ve Topal Süleyman aracılığıyla iletmış, fakat Ebüzziya Tevfik Murad Efendi'yi görmeye gitmemiştir. Çünkü kendi deyimiyle "prenslerle görecektir işi yoktur".

Ebüzziya Tevfik'in anılarından öğrendiğimize göre kendisi Şinasi gibi Namık Kemal'in de Murad Efendi'yle olan ilişkisini kesmesini istemekteydi. Kendisinin, Kemal'le olan ilişkisinden dolayı Murad Efendi ile bir yakınlığı olduğunun zannedildiğini, oysaki sadece bir kez Kemal'in aracılığı ile hanedan üyelerinden Şehzade Abdülhamid Efendi'nin ziyaretine gittiğini ve bu ziyaret sırasında Abdülhamid'in, biraderi Murat Efendi'nin kendisini görmek istediğini söylediğini ifade eder. Ebüzziya Tevfik'in verdiği cevap ise şöyledir: "Ben bu Hanedan-ı Alişan'ın yüksek mensuplarından biri ile şerefliab olmak arzusunda bulunurdum. Fakat mümkün olduğu kadar tahta uzak bulunan Şehzadeler Hazretlerinden biri ile teşerrüf etmek isterdim. Zat-ı Necabet simâtları ise, saltanat nöbeti ikinci derecede gelecek bir Prens olmamış olsalardı, bu şereften yine uzak kalacaktım".

Saltanat sırası kendisinde olan Murat Efendi'nin, Ebüzziya Tevfik hakkında ileride kendisinden çıkar sağlamak için görüşmek istediğini düşünmesini istemez. Bununla birlikte o sırada padişah olan Sultan Abdülaziz'in de bu görüşmeden haberdar olarak rahatsız olmasını istemediğini Şehzade Abdülhamid'e ifade eder. Aynı zamanda Abdülhamid'e millet fertleri ile saltanat ailesi arasında ilişkilerin gelenek olarak yasak olması, bu tarz ilişkilerin kötü yorumlanmasına olanak verilmemesi gerektiğini söyler ve Abdülhamid'in bu sözleri çok dikkatle dinlediğini ifade etmeyi de ihmal etmez; öte yandan Şehzade'den bu düşüncelerinin Veliahd Murad'a iletilmesini özenle rica eder.

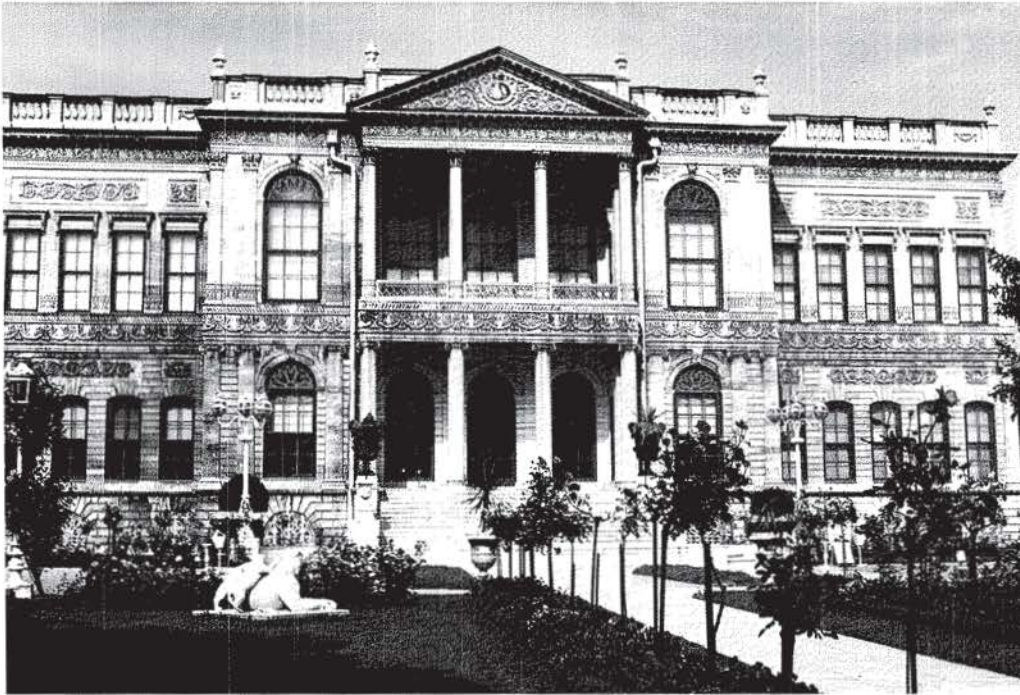
Bu karşılaşma, Ebüzziya Tevfik'in Sultan Abdülhamid ile ilk karşılaşmasıdır ve ilişkileri buradan da anlaşıldığı gibi Sultan II. Abdülhamid'in daha şehzadelik döneminde başlamıştır. Bu olaydan üç buçuk sene sonra Veliahd Murad Efendi tahta çıkmış ve Ebüzziya Tevfik de onu ziyaret etmiştir. Ziyareti haber alan Abdülhamid Efendi süt biraderi İsmet Bey'i göndermiş, görüşme arzusunda olduğunu ve Veliahd Dairesi kapısının kendisine her za-

11

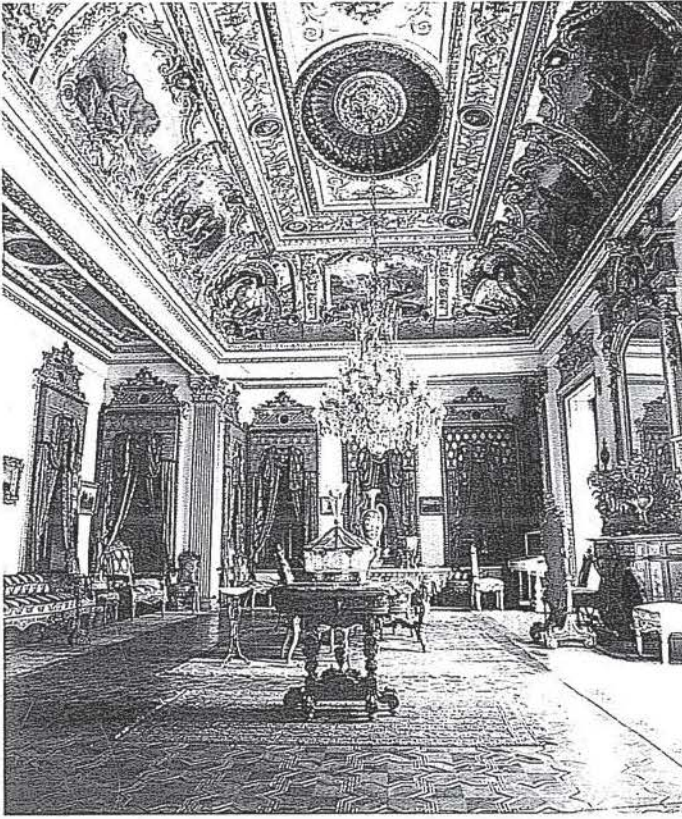
11 Ebüzziya Tevfik'in basın dünyası ile tanışmasını sağlayan Namık Kemal.

12 Dolmabahçe Sarayı, Selamlık Cephesi.

12

man açık olduğunu bildirmiştir. "Mecmua-ı Ebüzziya"da bu olayı anlatan Ebüzziya Tevfik, bu daveti Abdülhamit ile üç buçuk yıl önce aralarında geçen konuşmaya dayanarak kabul etmediğini söylemektedir. İsmet Bey'e "Efendi hazretlerine dört sene evvel Şeref yab-ı takdim olduğu bad-i cüret-i mülakat olduğunu arz etmiş idim. Şimdi o bu diyet berta-raf olmuş olduğu için tezerrüfte ma'zur olduğumu arz ediniz." demiştir. Birkaç gün son-

13

14

13 Ebüzziya Tevfik'in
Sultan II. Abdülhamid ile görüştüğü
Dolmabahçe Sarayı, Camlı Köşk.
14 Sultan Abdülaziz.

ra İsmet Bey ile karşılaşmalarında “Efendi hazretlerine söylediklerinizi arz ettim. Güldüler ve görürsen selam söyle buyurdular” dediğini de yine anılarında dile getirmektedir.

Bu konuşmanın üzerinden iki buçuk ay geçer ve Veliahd Abdülhamid Efendi tahta çıkar. Ebüzziya Tevfik söz konusu anılarında, Sultan II. Abdülhamid’i tahta çıktıktan sonra görmeye gitmediğini ifade etmektedir. Aslında bu anıları okuduğumuzda bir tutarsızlık olduğu da dikkati çekmektedir. Yazar, Sultan V. Murad’ı tebrik için ziyarete gitmiş fakat aynı şeyi Sultan Abdülhamid için yapmamıştır. Cülustan bir hafta sonra Esvabci Başılığı’na getirilen İsmet Bey’e gittiğini şu şekilde anlatır. “Dolmabahçe Sarayı’nın koltuk kapı da denilen tevabi-i Saraya mahsus, medhalinden girdim. Bodrum katında, zeminde ve bu suretle seviye-i bahradan aşağı olan rutubetmeab basık tavanlı bir odaya idhal olundum. Orası esvapçılara mahsus imiş.” Sonra da yazısında bu odada bulunan kişiler hakkındaki düşüncelerini dile getirir. (Bu sözleri ile Dolmabahçe Sarayı’da bugün yeri konusunda kesin bilgi olmayan bodrum katta bulunan Esvapçıbaşı odasının yerine işaret etmektedir).

Koltuk kapıdan çıkarak Camlı Köşk’ün altından sağa sapıp Beşiktaş’a evine doğru giderken, Veliahd Dairesi’nin yakınından geçeceği sırada kapıcılardan İsmail Ağa’nın kendisine seslendiğini ve “Efendimiz sizi geçerken görmüş. İkinci Musahib Hayrettin Ağa ile dönmenizi irade buyurmuş” dediğini söyler. Kendisini bekleyen Hayrettin Ağa’nın yanına döndüğünü ve Ağa’nın kendisine “Siz kapıdan geçerken ben pencereden gördüm. Efendimize söyledim. Aman adam gönder de çevirsinler” dediğini ifade eder. Hatta kendisi de cevap olarak “Korkutmadan çevirsinleri ilaveten ferman buyurmadılar mı?” cevabını verdiğini ve birlikte gülüşerek sultanın yanına çıktıklarını anlatır. Bu sahneyi Ebüzziya Tevfik’in kendi anılarından okuyalım. “Yukarıda, sol ciheti duvar ve Beşiktaş ciheti pencerelerden ibaret takriben bir buçuk metre arzında bir koridordan geçerek Camlı Köşk’ün kapısına geldik. Hayreddin girdi. Yerle bir temenna etti. “Tevfik Bey kulunuz!” dedi. Padişah ayakta idi. Ben de Hayreddin’i takliden kapıdan içeri girer girmez raki’ane bir temennada bulundum “Buyurunuz Tevfik Bey! Sizi göreceğim gelmişti. Gelmediniz” dedi. Ben “Mazeretimi Efendimize dört sene evvel arz eylemiş idim ve nezd-i alide makbul olacağından emin idim” dedim.

O sırada Sultan Abdülhamid, Percheron’un oğullarından birine Ayvazovski’nin tablolarını astırmaktadır. Sultan, Ebüzziya Tevfik’e tabloların Ayvazovski’nin olduğunu ve amcası Sultan Abdülaziz’in tabloları yaptırdığını söyler. Hatta bir tanesine işaret ederek Abdülaziz’in çizdiği bir resim üzerine yapıldığını ifade eder. “Hakikaten şu Sis adeta el ile tutulacak gibi his olunuyor. Ne mahir ressam. Tanır mısınız?” diye sorar. Ebüzziya Tevfik de fotoğrafçı Abdullah Biraderler’in aracılığıyla Ayvazovski ile tanıştığını ve ressamın, imzalı bir küçük tablosunu kendisine hediye ettiğini ifade eder. Ressamın nasıl bir kişi olduğunu aralarında konuşurlar. (Büyük olasılıkla sözünü ettikleri tablo bugün Dolmabahçe Sarayı Tablo Koleksiyonu’nda yer alan 11/679 veya 11/721 envanter numaralı tablolardan birisidir. Zira koleksiyonda bulunan bu tanımlamaya uygun başka tablo bulunmamaktadır).

Sultan II. Abdülhamid “Tabloların yerleri iyi mi? Ben iyi bulmuyorum. İyi değilse değiştirelim” diyerek Ebüzziya Tevfik’in fikrini alır ve onun sanatçı kişiliğine güvenini yansıtır. Tabloların yerlerini düzelttikten ve üçünün yeri değiştirildikten sonra Abdülhamid’in Hayrettin’e “Tevfik Bey’i götür de aşağıdaki galeriyi göster. Nasıl bulurlarsa sonra bana söylersin” demesi de bu fikri doğrulamaktadır. O günkü karşılaşmaları Sultan II. Abdülha-

mid'in "Sizi sık sık görmekle memnun olurum" sözleriyle noktalanır. Aynı yazıda Ebüzziya Tevfik, ikinci mabeynci Osman Bey ile galeriyi gezişlerini ve tablolar hakkındaki fikirlerini de dile getirmektedir.

Bu karşılaşmadan bir süre sonra Galata'daki matbaasında çalışan Ebüzziya Tevfik'e mabeyn baş çavuşları eli ile bir yazılı kağıt gelir. "Galata'daki matbaasında mukim Ebüzziya Tevfik Bey'in, bugün yahud yarın sabah ikinci mabeynci Hacı Ali Bey'i görmesi" yazılıdır. Hemen Yıldız Sarayı'na giden Ebüzziya'ya kendi tabiri ile "damdan düşercesine" garip bir teklif gelir. Hacı Ali Bey ile bu teklifle ilgili olarak aralarında geçen görüşme şöyledir:

Hacı Ali Bey gülümseyerek : "Sen hüsn-i tabiat sahibi imişsin öyle mi?"

"Kimden öğrendiniz?"

"Efendimiz öyle söylüyor"

"Taltif buyurmak istemişler"

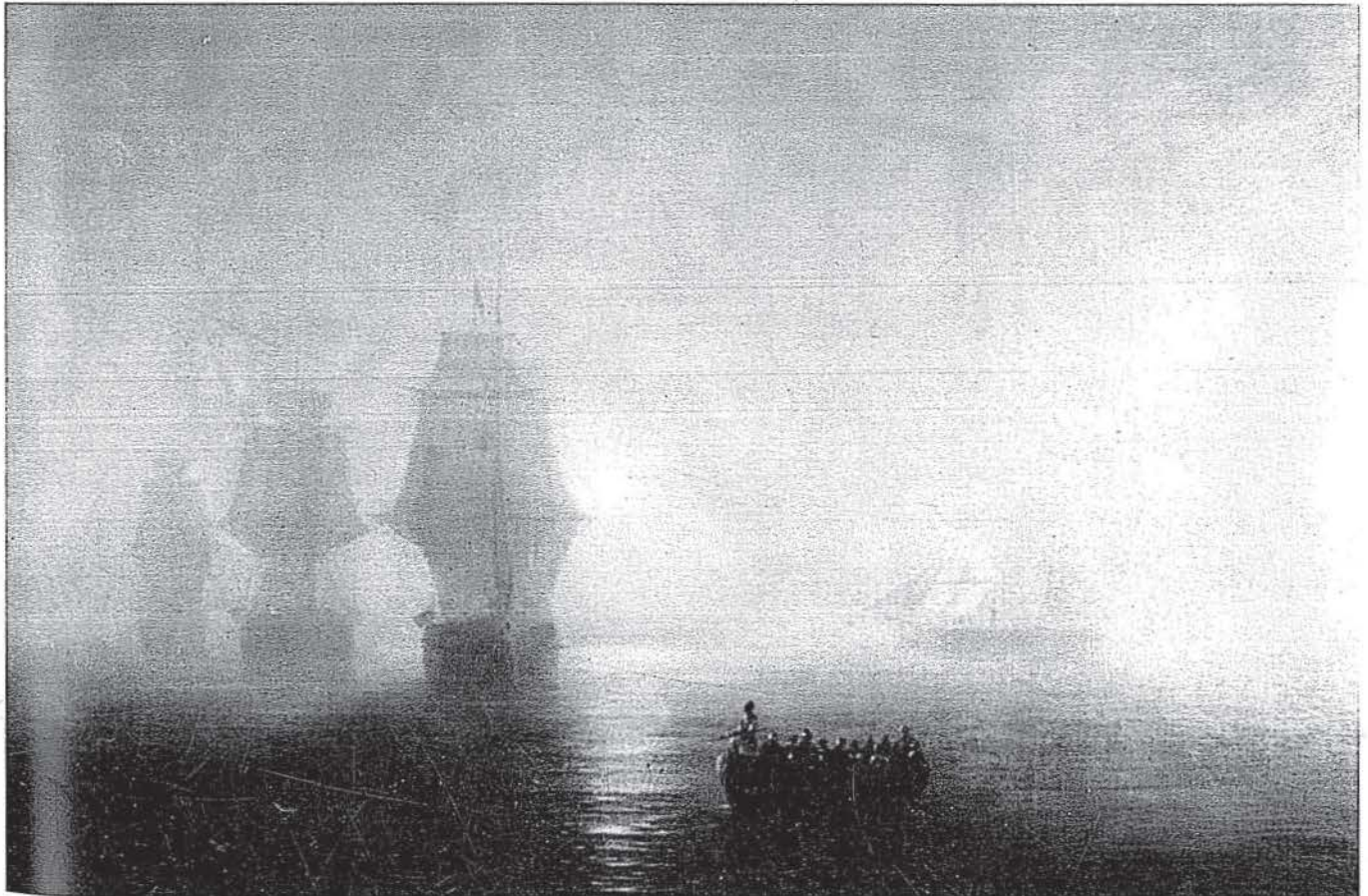
"Sahi söylüyorum. Evvela şunu al (Bir zarf üzerinde yapışık olan muhsin Han merhuma yaptığı kufi kaşeyi uzatarak) efendimiz kendisi için bu yazıyla ism-i hümayûnlarını yazıp pul yapmanı irade buyurdular. Saniyeden seni altı bin kuruş maaşla hayvanat bahçesine müdür nasbeylediler."

"Hangi hayvanat bahçesine, Saray-ı Hümayûn'a mı? Desenize Kuşçubaşı olmuşuz!"

"Yok canım altmış bin lira sarfiyle Hacı Hüseyin bağı hayvanat bahçesi olacak. Oraya her nevi nadide hayvanat konacak. Onlar için yerler yapılacak. Bu işi de sana havale eyledi. Şimdiki Başkatip Bey (O tarihte Rıza Paşa'ya henüz vezaret tevcih olunmamıştı) tezkiresini Hazine-i Hassa'ya yazacak iradeyi tebliğ edecek.

Ebüzziya Tevfik, Sultan'a pul hazırlamayı onur verici bulsa da, (Seneler sonra Konya sürgünü dönüşünde pul koleksiyonculuğu da yapmış olan Ebüzziya Tevfik, Mecmua-i Ebüzziya'nın 17 Cemaziyelahir 1329 tarihli 100. sayısında Osmanlı Posta Pulları üzerine bir yazı yazacaktır) hayvanat bahçesi fikrinden pek hoşlanmamıştır. Mecmua-i Ebüzziya'daki "Zamanımız tarihine ait Hatırat Hayatü'l Hayvanat Bahçesi" adlı yazısında bu konuda

15 Ayvazovski, *Yelkenliler*, 1874, tuval üzerine yağlıboya, 145 x 96 cm., Milli Saraylar Koleksiyonu, Env. No. 11/679.

16 Ebüzziya Tevfik Konya'da sürgünde bulunduğ u sırada vazo süslemesi yaparken.

17-18 Ebüzziya Tevfik'in Konya'da sürgündeyken yaptığı suluboya portreler

19 Ebüzziya Tevfik'in Konya'da sürgündeyken yaptığı Süleyman Paşa portresi.

yaptığı çalışmaları, Avrupa gezilerini, incelemelerini ve görüşmelerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Zaten baştan beri hoşlanmadığı bu düşünce, padişaha hazırladığı bir raporda yer alan ve bu işin uzmanlık gerektirdiği doğrultusundaki yönlendirmesiyle gerçeğe dönüşmez.

Ebüzziya Tevfik Yeni Osmanlılar Tarihi¹³ adlı kitabında Sultan II. Abdülhamid ile olan ilişkilerini anlatırken padişahın saltanatı boyunca kendisi için verilmiş jurnallerden dolayı, bazen kendisini hafifçe incelediğini, bazen de ağırca soruşturmalarda bulunduğunu ve bunların sonucunda Çit Köşkü veya Zaptiye Nazırı Konağı'nda ve nezarette tuttuğu hal-

de hiçbir zaman "Sultan Murat taraftarlığı"na yönelik en ufak bir soruda bulunmadığını dile getirmektedir. Ama Beyoğlu'nda "Yani Birahanesi"ne gittiği için bile bir çok defa sorguya çekilmiştir. Ebüzziya ancak bir süre sonra, Namık Kemal'in münasebette bulunduğu Murad Efendi meselesinden dolayı üstelik arası açılmış olan Kemal ile birlikte sürgün edilecek¹⁴ ve bu olay Ebüzziya Tevfik'in çok ağına gidecektir.

Sultan V. Murad ile pek ilişkisi olmadığını söyleyen Ebüzziya Tevfik yine aynı eserinde V. Murad'ın tahta çıkmasından sonra geçirdiği bir hastalıktan dolayı Dolmabahçe Sarayı'na Valide Sultan tarafından davet edildiği ve saraya gittiği bilgisini vermektedir.¹⁵

Sultan II. Abdülhamid ve Ebüzziya Tevfik arasındaki ilginç ilişkilerinde, Ebüzziya Tevfik'in Sultanın aleyhinde çok yazmış ve söylemiş olduğunu görüyoruz bunun yanısıra Ebüzziya Tevfik evinin yanında bulunan bir ecnebiye ait arsanın hazine-i hassa'dan alınmasını ve Bakırköyde yaptırdığı köşkün camlarına yapıştıracağı kağıtların parasını Sultan'dan istediği mektuplar da bulunmaktadır.

Sanatçı Yönüyle Ebüzziya Tevfik

Ebüzziya Tevfik, yaşadığı dönemin en yetenekli kufi hat ve kendi tabiri ile "Türki" dediği arabesk süslemenin sanatçısıydı. Gazeteciliği, matbaacılığı, akıcı ve sade diliyle yazdığı eserlerin dışında, tiyatro yazarlığı da yapmış olan Ebüzziya Tevfik, Sultan II. Abdülhamid

16

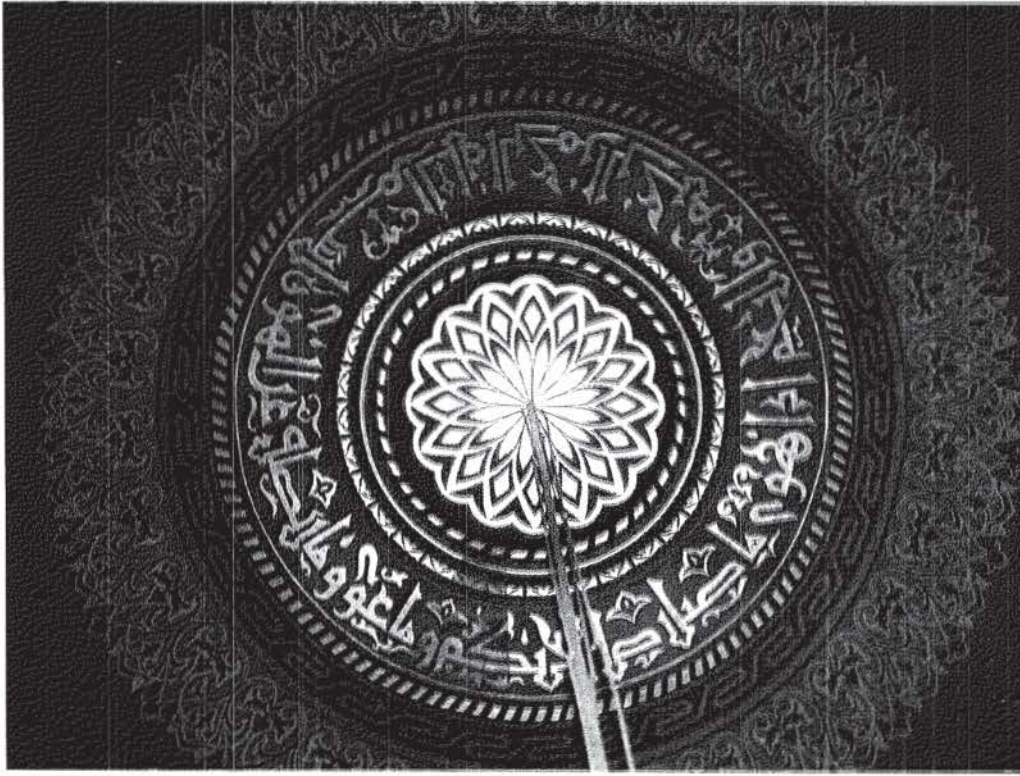
17

18

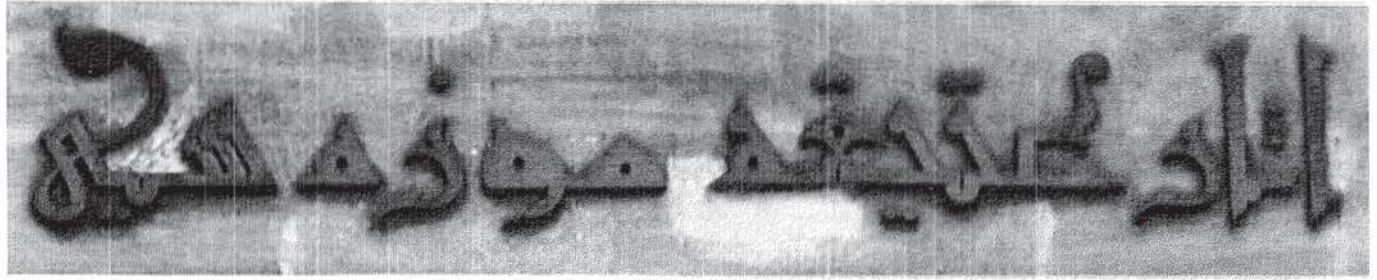

19

20

20 Hamidiye Camisi'nin kubbesinde yer alan, Ebüzziya Tevfik tarafından yazılmış Necm suresinin 3. ve 4. ayetleri.

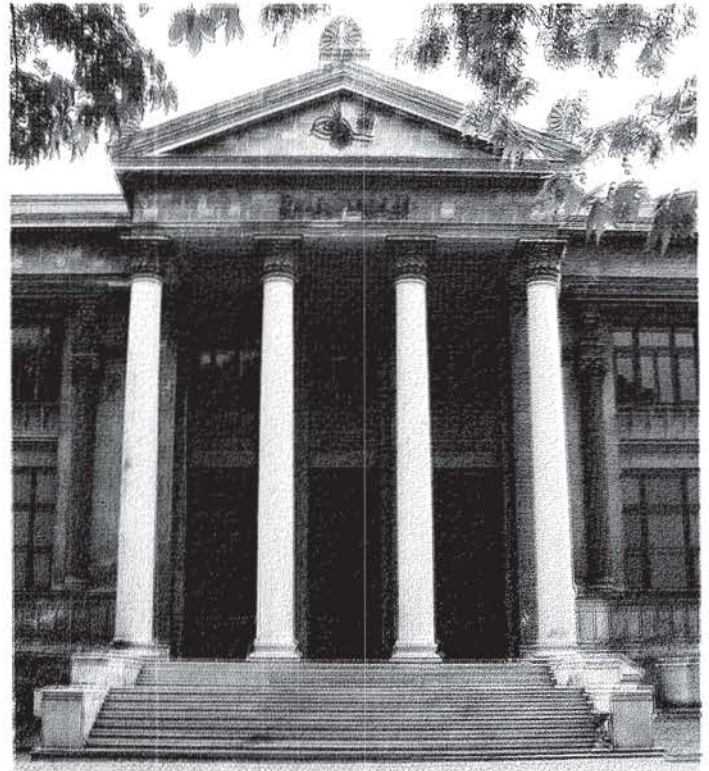
21

21 İstanbul Arkeoloji Müzesi alınlığında yer alan "Asar-ı Atika Müzesi" yazısı.

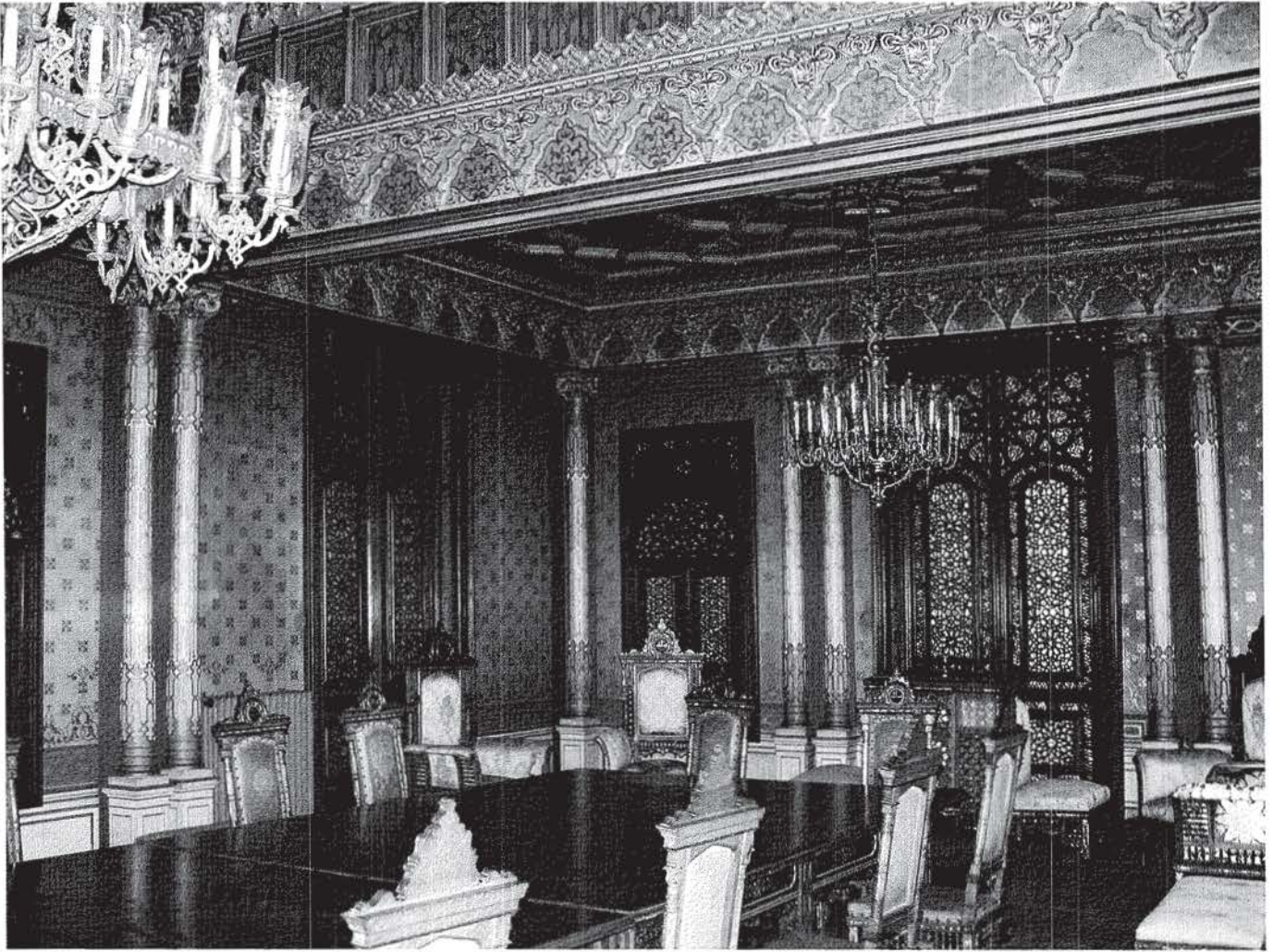
22 İstanbul Arkeoloji Müzesi giriş cephesi.

tarafından Kasım 1891'de Mekteb-i Sanayi Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Ancak mektepte yenilikçi bir takım faaliyetleri ve ders vermek için Avrupa'dan bazı sanatkar ustalar getirtmesi üzerine aleyhinde bir jurnal verilmiş ve okul müdürlüğünden alınarak Aralık 1892'de Şurayı Devlet üyeliğine getirilmiştir. Burada mümkün olduğu kadar politikadan uzak durmaya çalışmışsa da sonunda sürgüne yollanmıştır.

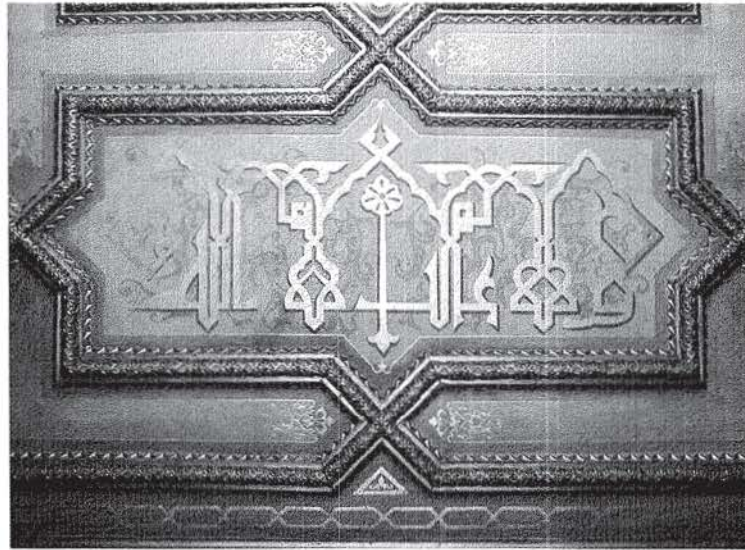
Ebüzziya Tevfik aynı zamanda Konya sürgünü sırasında halıcılık, seramik ve resimle uğraşmış, dille ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Kendine özgü bir üslubu olan Ebüzziya Tevfik, Sultan II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nın Muayede Salonu ve Yıldız Camii'nin küfi süslemelerini ve levhalarını yapmış, kubbedeki göbek yazısı ve Hünkâr Mahfilindeki bir kısım arabesk süslemelere imzasını atmıştır. Ebüzziya Tevfik, Hamidiye Camii'nin kubbesinin iç kuşağını dolanan Yıldız anlamına gelen Necm Suresinin 3.- 4. ayetleri ve diğer süslemeler sırasında oğlu Talha'nın adını taşıdığı Hz. Talha'nın adını mihrabın üzerine nakşetmiştir. Ayrıca yine mihrabın üstündeki küfi besmelenin sağına

22

23

24

23 Yıldız Sarayı-Şale , Sedefli Salon.

24 Yıldız Sarayı-Şale, Ebüzziya Tevfik tarafından yapılmış olan Sedefli Salon tavan süslemesi.

imzasını yerleştirmiştir. Ebüzziya Tevfik Bey Üsküdar'da Abdülmecid Efendi Köşkü kapısı üzerindeki çiçekli kufi hattı ve Sirkeci'de büyük postanenin arka cephesindeki kufi düzenlemeyi, Arkeoloji Müzesi ön cephe alınlığındaki kufi yazıları da tasarlamıştır.¹⁶

Yıldız Şale Köşkü Sedefli Salon'da bulunan dik-dörtgen ve yuvarlak panoların içinde yer alan küfi hatla yazılmış duvar süslemeleri de kendisine aittir. Ayrıca padişahın kendi eliyle imal ettiği muhtelif ahşap eserlere işlediği "Abdülhamid" istifi onun tasarımıdır. Şale Köşkü Sedefli Salon'daki mobilya takımlarının ve bu takımın devamı olan Dolmabahçe Sarayı Pembe Salon'daki sehpa üstünde görülen "Abdülhamid" istifleri de büyük olasılıkla onun tasarımıdır. Sehpa üzerinde yer alan istif tasarımıyla,

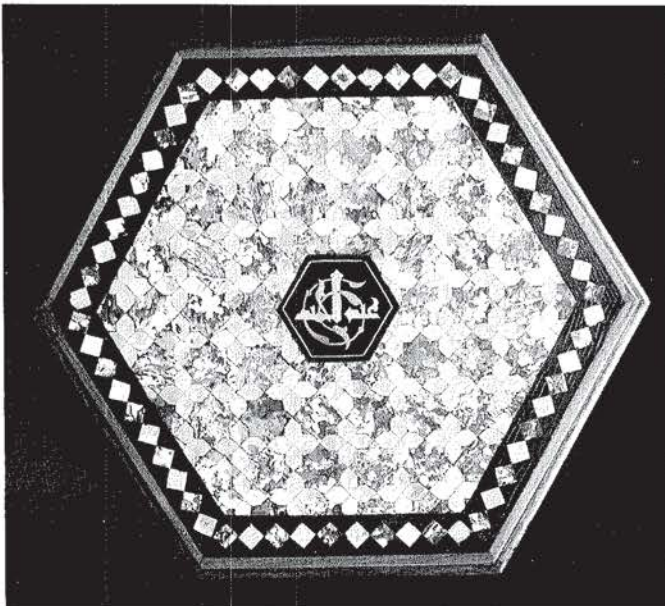
Sultan II. Abdülhamid'e hediye edilen, bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan sonraki sayfalarda tanıtacağımız halının tasarımı büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ziyad Ebüzziya, dedesi Ebüzziya Tevfik'in, Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan ve üzerine Abdülhamid'in isminin işlediği bir sehpadan söz ederek bu takımları işaret etmektedir.

Ayrıca Ebüzziya Tevfik Rodos'ta sürgündeyken pranga mahkumlarına el işi öğretmiş ve o sırada Ahmet Mithat'ın çocuklar için hazırladığı ders kitaplarını resimlemiş, krokiler ve haritalar da yapmıştır.¹⁷

25

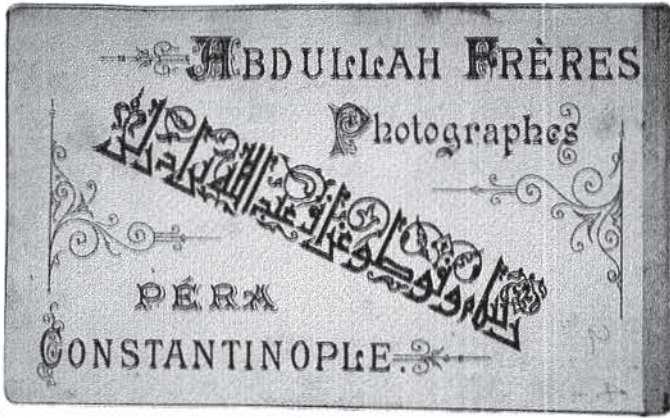
25 Yıldız Sarayı-Şale, Sedefli Salon'da yer alan takımın sandalyesinden detay.
26-27 Dolmabahçe Sarayı, Pembe Salon'da bulunan sedefli sehpanın tablası ve detayı.

26

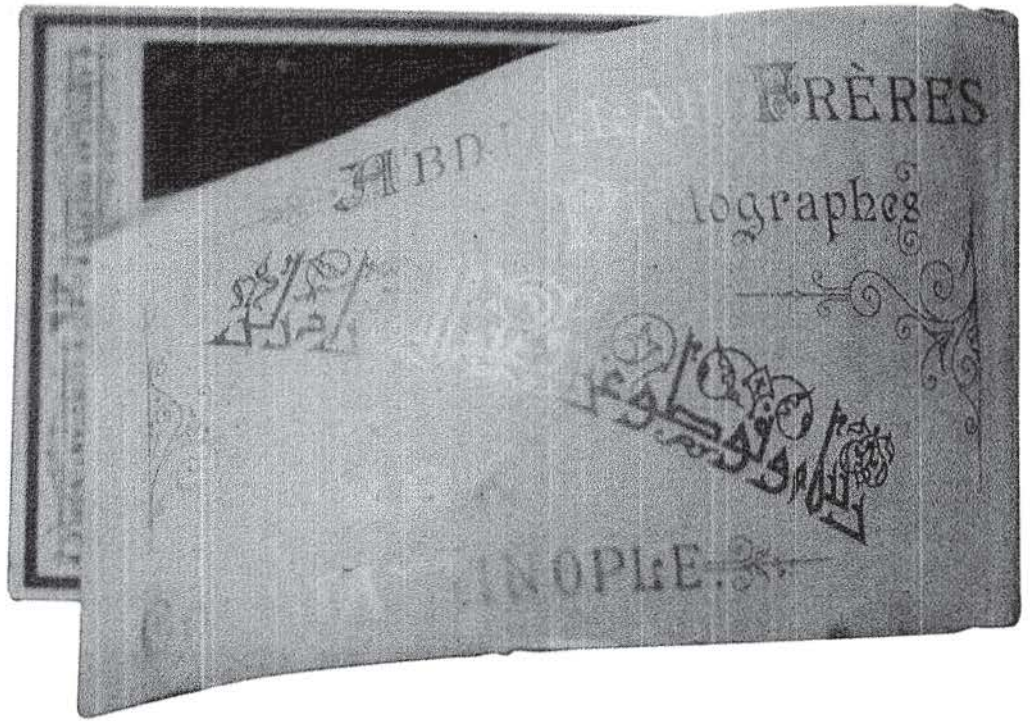
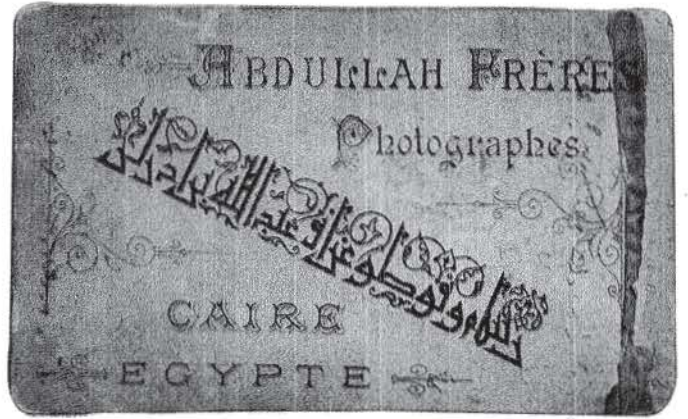

27

28-29 Ebüzziya Tevfik'in Abdullah biraderler için hazırladığı kartvizitler

30 Ebüzziya Tevfik'in Abdullah biraderler için hazırladığı fotoğraf kartları.

Bugün Ebüzziya Tevfik'in çini mürekkebiyle yaptığı desenler ve sulu boya çalışmaları özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

Bunların dışında Saray Fotoğrafçıları Abdullah Biraderler'den Kevork Abdullah'la yakın dost olan Ebüzziya Tevfik'in, Biraderler'e ait fotoğraf kartlarının arkasındaki düzenleme ve küfi yazıları hazırladığını, ayrıca onlar için kimi kartvizitler yaptığını Engin Özendes'den öğreniyoruz.¹⁸

Ebüzziya Tevfik, gerek içerik gerekse baskı tekniği açısından türünün önde gelen örneği durumundaki "almanak" adı verilen ansiklopedik yıllıkları ilk defa yayımlamış ve bu türün ülkede tanınmasını sağlamıştır.¹⁹

Ebüzziya Tevfik'in Ecel-i Kaza adlı altı perdelik bir dram olan eseri, 29 Kasım 1872'de Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda Saray dışında Türk seyircisine oynanan ilk telif piyesidir. Hasılatı tiyatro sanatçılarına verilen ilk oyun ve Türk edebiyatında ilk tenkit edilen telif eser de yine Ecel-i Kaza olarak bilinmektedir.

Ebüzziya Tevfik bunlardan başka "Habibe yahut Semahat-ı Aşk" adlı dramını, Victor Hugo'nun "Anjelo su letyra de podov" adlı eserinden uyarlanmıştır.²⁰

Ebüzziya Tevfik'in Halıcılığı

Türk halı sanatı gelişimi içerisinde önemli bir halka olan Selçuklu halıları, Osmanlı halı sanatının temelini oluşturmaktadır. Ebüzziya Tevfik, oğlu ile Konya'ya sürgüne yollanması

üzerine, Konya Selçuklu halıcılığını 1900'lü yılların başında yine aynı yerde yaşatmıştır.

Ebüzziya Tefik, Konya'ya sürülmesini Ruzname-i Hayatından Bazı Sahaif adlı 11 Nisan 1900 tarihli yazında anlatırken Konya'ya ilk vardığı gün etrafı gözlemlerken dikkatini Selçuklu Kümbetleri çektiğini ifade etmektedir. Bir çölü andıran Konya'nın ortasında bu kümbetler gece görünüşleri ile kendisine Mısır Piramitlerini hatırlatmıştır. Etraftaki duvarlar da Ebüzziya'da bir kasvet duygusu vermiştir. Konya'ya ilk gelişinde Selçuklu kümbetleri ve kasvet verici duvarlar Ebüzziya Tefik üzerinde etki uyandırmış ve belkide bir süre sonra Selçuklu tarzında duvar halıları dokutmasında bu hislerin de etkisi olmuştur. Aynı günlere denk gelen Konya Mevlana Müzesi'ni ilk gezipinde daha önce halıcılıkla hiç uğraşmamış olan Ebüzziya Tefik'in kıymetli halı ve seccadeler de dikkatini çekmiştir.

Nisan 1900 tarihine rastlayan bu Konya sürgünü sırasında Konya Valisi, daha sonra Sultan Abdülhamid'e sadrazam olan Avlonyalı Ferid Paşa'dır. Ferit Paşa, Tefik Bey'in ikinci eşi İffet Hanım'ın dayısıdır. Ebüzziya Tefik'in sürgüne yollandığı sırada Ferit Paşa, Konya'da Türkiye'de ilk defa yapılacak olan geniş bir halı ve kilim sergisi düzenlemek istemektedir.

Ebüzziya Tefik, oğlu Talha ile birlikte Ladik'ten getirdiği halı ustalarına ile yazılarını küfi harflerle yazdığı rumi desenlerle süslediği, ayet, hadis, dini anlamlar içeren duvar halıları ve seccadeler dokutmuştur. Yazısını kendisinin yazdığı, desenlerini kendisinin hazırladığı özenle dokunmuş ve bugün Dolmabahçe Sarayı Koleksiyonu'nda yer alan halıyı Sul-

31 1901 Mayıs ayında açılmış olan halı sergisini temsil eden *Konya Vilayet Gazetesi*'nin dokunduğu halı.

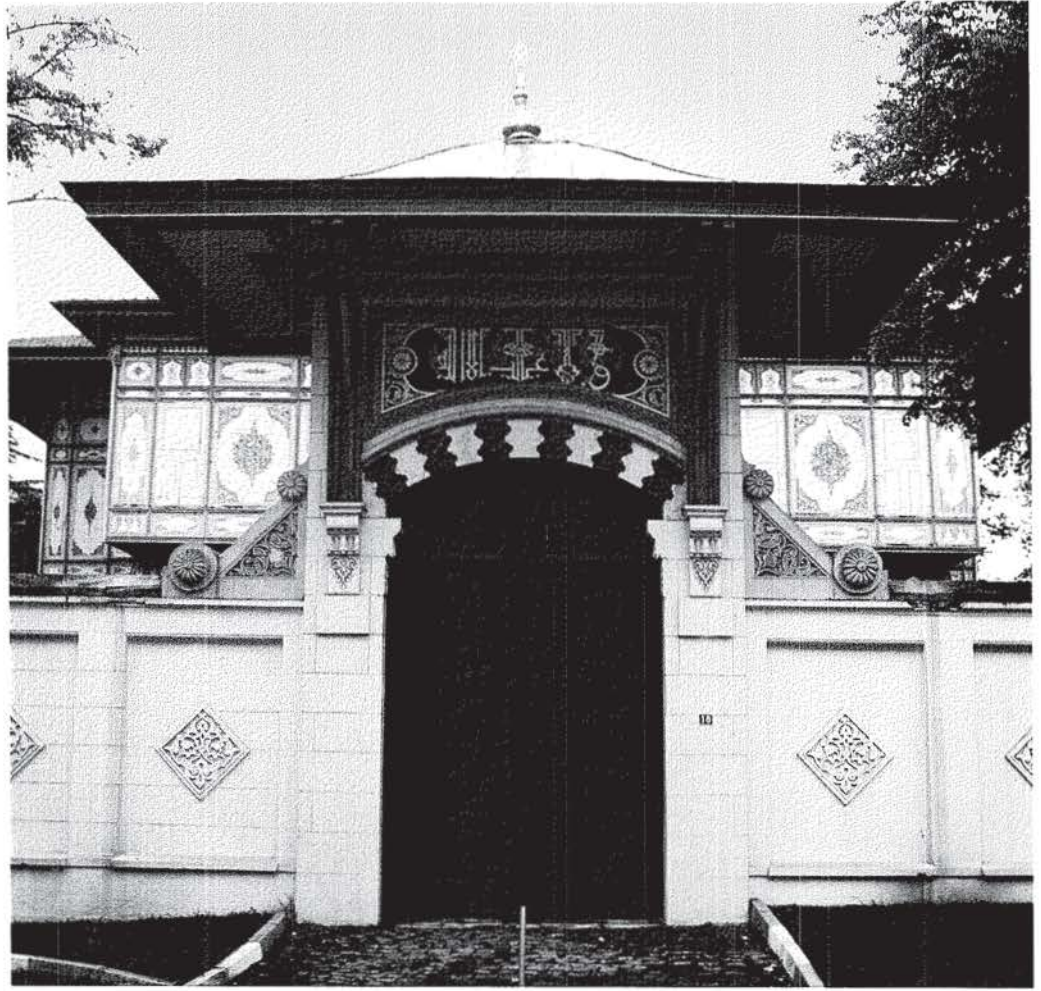
tan II. Abdülhamid'e hediye olarak yollamıştır.

Düzenlenmiş olan ilk halı sergisi, Mayıs 1901'de açılmış ve ülkenin dört bir tarafından, camilerden, tekkelerden toplanan ve yeni üretilenlerden oluşan iki bin kadar halı teşhir edilmiştir.²¹ Serginin açılış hatırası olarak "Konya" vilayet gazetesinin birinci sayfasını temsil eden ve gazetenin başlığını aynen veren bir seccade dokunmuştur.²² Yakın tarihe kadar Konya Mevlana Müzesi'nde olan bu eser, müze yetkililerinden öğrendiğimize göre bugün müzenin Etnoğrafya Bölümündedir.

Devrin İkdam gazetesi²³ bu sergiye geniş yer ayırmıştır. Serginin düzenlenmesi ve katılma şartları için 19 maddelik bir de talimatname hazırlanmıştır. Sergi "Sanayi-i dahiliyenin teşvik ve terakkisi maksadı ile" düzenlenmiştir.²⁴

32 Nakkaştepe Mecit Efendi Köşkü
kapısı.

33 Nakkaştepe Mecit Efendi Köşkü
kapısında yer alan Ebüzziya Tevfik
tarafından tasarlanmış kufi yazı.

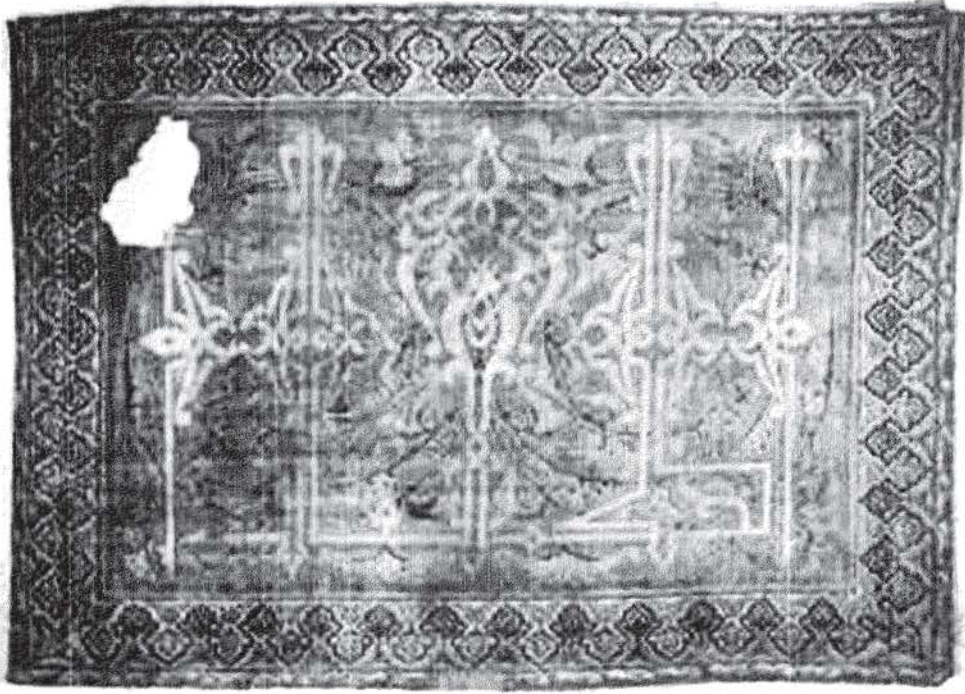
32

33

İkdam gazetesindeki yazı dizisini, Ekrem Reşad Bey yazmıştır. Ekrem Reşad Bey yazılarında eski halıcılığımızın kalmadığını, iyi halı tasarımcılarının olmadığını ve önemli olanın halının dokunması değil, onun desenlerinin ve uyumlu renklerin tasarlanması olduğunu dile getirmiştir. Amacın Avrupa tarzı goblen tipi halı üretimi değil bizim halı geleneğimizi sürdürmek olması gerektiğini söylemiş ve gidişattan yakınmıştır. Makalede Ekrem Reşad Bey “Düğüm yapabilir bir çocuğun halıcılık ettiği nazar-ı dikkate alınınca, dakika-i san’atın dokumakta olmayıp dokutturmak olduğu anlaşılır.” diyerek bu fikrini dile getirmiştir.

Ebüzzıya Tevfik bu eksikliği fark ederek usta olduğu hat ve küfi yazılarını tasarımlarında kullanarak halı üretmeye karar verir. Böylece hem geçimini sağlayacak hem eski Selçuklu

34 Ziyad Ebüzzıya tarafından Konya Mevlana Müzesi'ne hediye edilmiş olan halı.

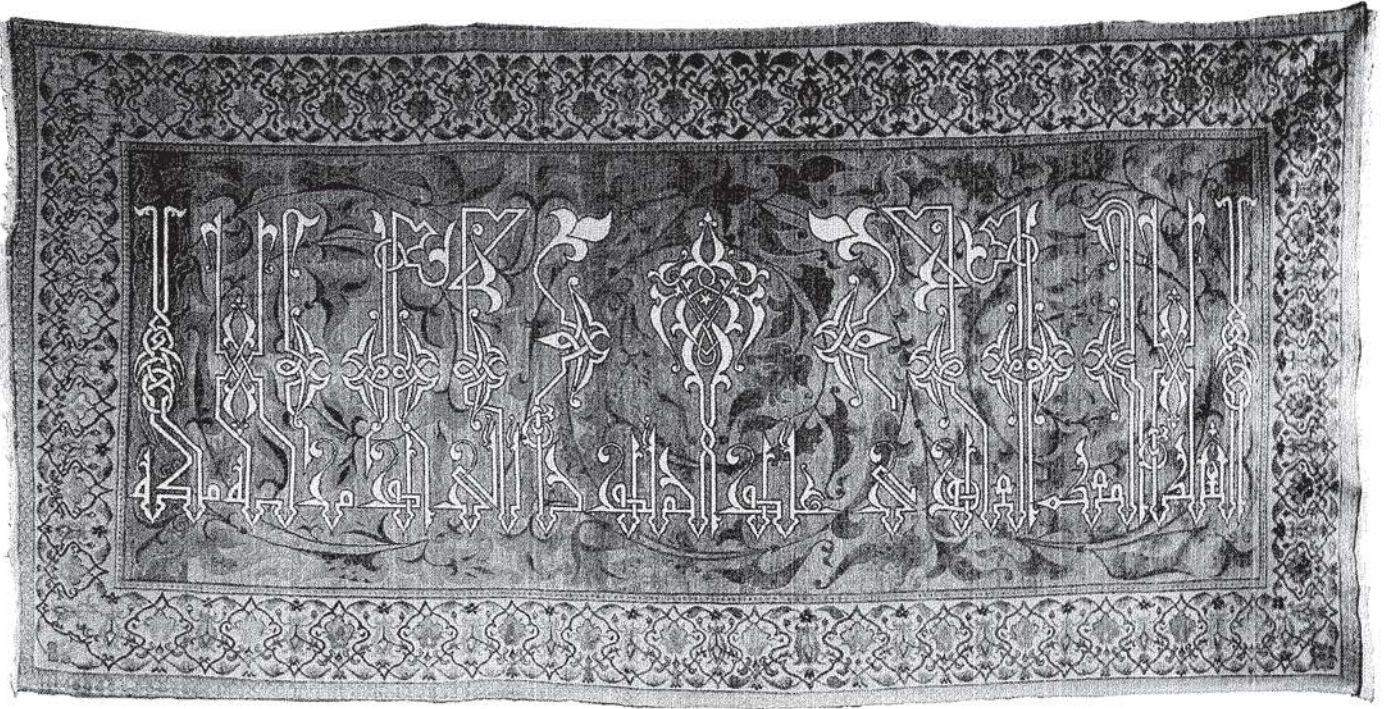
halıları canlanacak ve aynı zamanda Ziyad Ebüzzıya'nın deyimiyle dünyada yapılmamış bir şeyi gerçekleştirecek: “Seccadelere dokunmak üzere seçeceği sözlerle siyasi mesaj verecek, kendisini sürgüne gönderen hünkara meydan okuyacaktır!”²⁵

Teknik konularda yetenekli oğlu Talha ile işe başlamış olan Ebüzzıya Tevfik İstanbul'dan küfi çalışma dosyalarını, desenleri getirtmiş, oğlu ile geliştirdikleri tezgahlarda levha seccadeler dokumaya başlamışlardır. Talha Bey, İstanbul'da bulunan ağabeyi Velid Bey'e 29 Mart 1318 (14.04.1902) tarihli bir mektup yazarak babası ile halıcılık yapacaklarını yazmıştır. Ebüzzıya Tevfik'de oğlu Velid'e yazdığı 27 Mayıs 1902 tarihli mektupla, halı desenlerini uygulamak üzere 1891-92 tarihinde yayınladığı “Nevsal-i Marifet” adlı yaylığı istemektedir. Buradan Ebüzzıya'nın halı desenlerinde eski çalışmalarını kullanmış olduğunu öğreniyoruz.

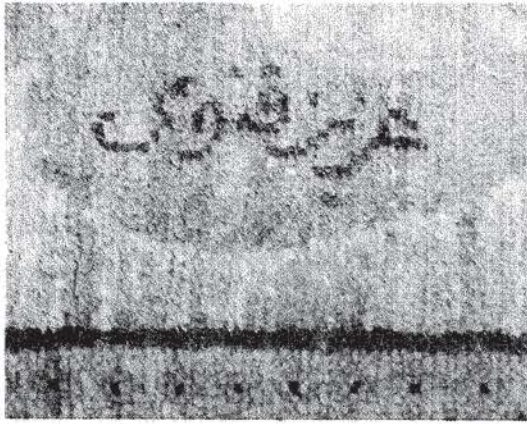
Ziyad Ebüzzıya, dedesi Tevfik ve babası Talha'nın kufi yazılı 9 adet seccade dokuttuğunu söylemektedir. Santimetre karede 30 düğüm bulunan seccadelerde kullanılan renklerin hepsi farklıdır; Ziyad Ebüzzıya'dan öğrendiğimize göre bunlardan biri olan Satvet Lütfü Bey'in terekesinde satılmış, bir adet seccade, Paris'e Ahmet Rıza Bey'e hediye olarak yollanmıştır. Velid Ebüzzıya'nın odasındaki bir resimde arka duvarda olan seccadenin nerede olduğu ve Bakırköy'deki Köşk'de bulunan levha halıdan kalan küçük parçanın ise Velid Bey öldükten sonra ne olduğu hala bilinmemektedir.

Seccadelerin beş adedinde “El Hükmü li'l Galib” (Geçerli olan Allah'ın Hükmüdür) ya-

35

36

35 Ebüzziya Tevfik tarafından tasarımı yapıp Sultan II. Abdülhamid'e hediye edilen bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Küfi yazılı halı.

36 Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Küfi yazılı halının üzerinde yer alan Aziz Konevi imzası.

zıdır. Bu halılardan biri Ziyad Ebüzziya tarafından 27.10.1984 tarihinde Konya Mevlana Müzesi'ne hediye edilmiştir. 3229 envanter numaralı halı 112x141 cm. ölçülerinde pamuk ve yün malzeme ile dokunmuştur. Çözgü ve atkısında farklı renkte ipliklerin kullanıldığı halıda ağırlıklı olarak yeşil ve sarı renklerin çeşitli tonları kullanılmıştır. Halının altında dokuyan kişinin imzası vardır: Abdülaziz Konevi. Beş seccadenin desen ve yazıları aynı, renkleri ise farklıdır. Halıların diğerlerinde imza yoktur.

Ebüzziya Tevfik tarafından yine benzer manaya gelen "vela galib Allahu" "Allahtan başka galip yoktur" yazısı çok ustalıkla yazılmış küfi ile Bağlarbaşı Mecid Efendi Köşkü (135, 56) kapısı üzerinde yazmaktadır. İstanbul'daki kasır kapılarının en görkemlisi olan bu kapı, kasrın selamlık kapısıdır. Aynı yazı Yıldız Sarayı'nın Büyük salonlarının tavanlarında tekrarlanmıştır.

Ebüzziya'nın tasarladığı seccadelerin ikisi üzerinde "El-fev-zü li'l-ilmi Leys'el-fevzü li-l alemi" (Zafer ve ilerleme ilim ile olur, sultanın emri ile olmaz) ibaresi bulunmaktadır. Bu seccadelerden birini Ebüzziya Tevfik, o yıllarda Paris'te Jön Türk Hareketi'nin başını çeken İttihat ve Terakki'nin liderlerinden II. Meşrutiyet'in Meclis-i Mebusan, daha sonra da Ayan Meclisi reisliğini yapmış olan Ahmet Rıza Bey'e elden yollamıştır. Diğeri ise Vedat Nedim Tör'ün kızkardeşi Gülgün Hanım da'dır.²⁶

Velid Ebüzziya'nın yazı masasında çekilmiş fotoğrafta görülen (Ziyad Ebüzziya'nın makalesinde siyah beyaz fotoğraf) seccade üzerinde "El-Hakku ya'lu vela yu'la aleyh" (Cenab-ı Hakkın üstünde hak yoktur.) ibaresi vardır. Ebüzziya Tevfik'in bu seccadelere dokunacak sözleri tamamen siyasi bir maksatla seçtiğini söyleyen Ziyad Ebüzziya, dedesinin Paris'te Ahmet Rıza Bey'e yolladığı halı ile kartvizit üzerindeki yazıyı vererek bunu ispatlamaktadır.²⁷

Dolmabahçe Sarayı'nda Bir Halı

Gelelim koleksiyonumuzda bulunan, Ebüzziya Tevfik'in tasarladığı duvar halılarının en büyüğü olan gizemli hikayeye sahip halımıza. Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan bu halı üzerinde "Es-Sultan'ül Muazzam El Gazi Abdülhamid Han-ı Sani Edam'Allahü Milkehü"

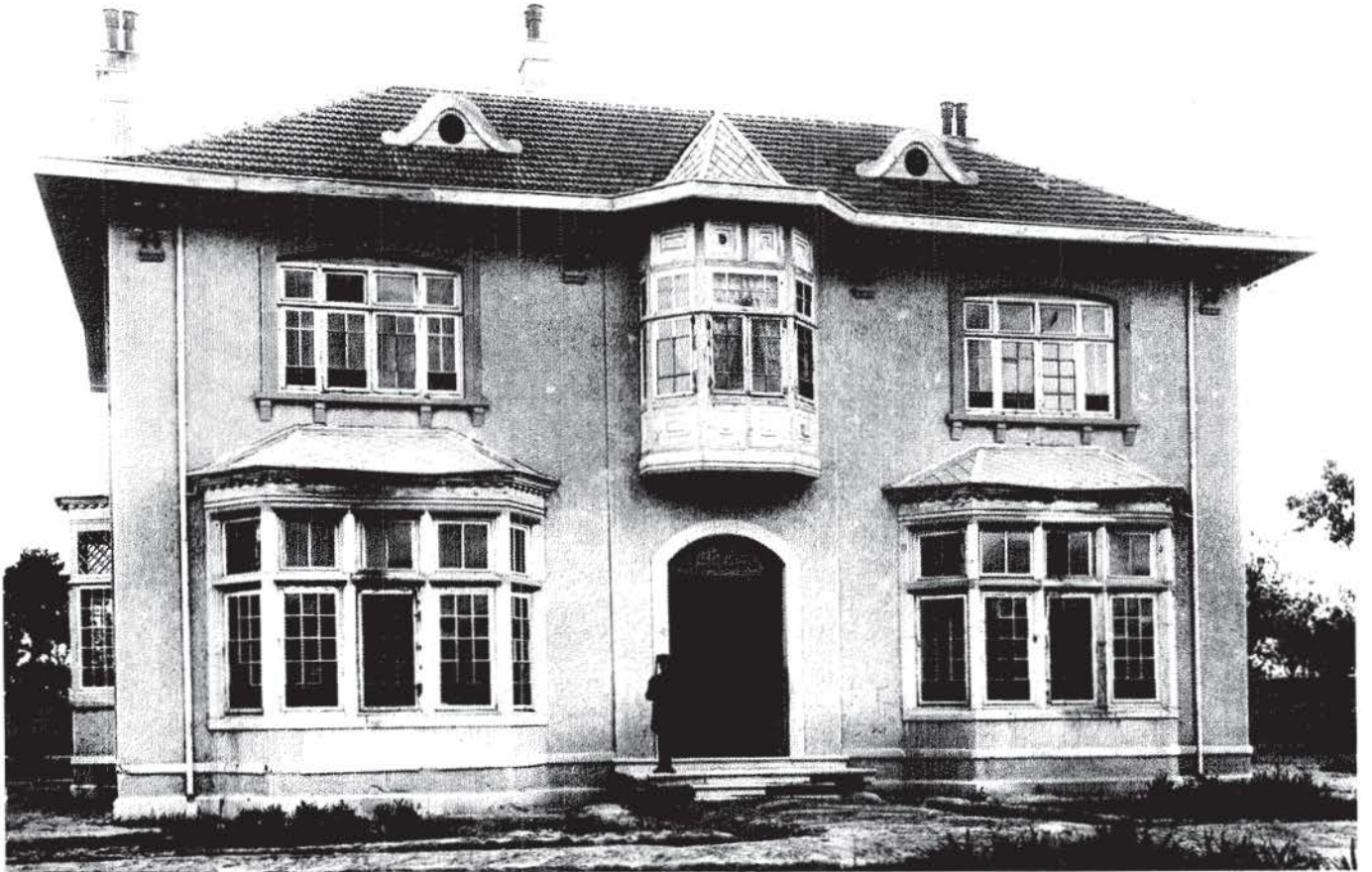
(Yüce Sultan Gazi II. Abdülhamid Han Allah mülkünle daim etsin) ibaresi bulunmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan küfi yazılı halı Sultan II. Abdülhamid'e hediye edilmek üzere o sırada Konya'da sürgünde olan Ebüzziya Tevfik tarafından tasarlanmıştır. 11/1326 envanter numaralı halı 160x326 cm. ölçülerindedir. Atkı, çözgü pamuk ve ilmesi yün malzemeli halı Gördes Düğümü ile 45x45 sıklığı ile dokunmuştur. Zemini krem renkli dış bordür, sarı palmet motiflidir. Geniş bordür, sarı zemin üzerine, pembe ve yeşilin çeşitli tonlarının kullanıldığı bir ters bir düz dolgulu palmetlerle dokunmuştur. Zemini yeşil olan halı spiral dallar ile üç bölüme ayrılarak, dallar ve palmetlerle dolgulanmıştır. Ustalıklı bir istifle tasarlanmış beyaz zeminli, siyah kontürlü küfi yazılı halının zeminindeki palmetler ve harflerin ucu rumillerle bitmektedir. Konya'da dokunmuş halı üzerinde "Aziz Konevi" imzası okunmaktadır. Halı, sanatsal değerinin yanısıra Ebüzziya Tevfik ve Sultan Abdülhamid arasındaki ilişkilere işaret etmesi bakımından da önemlidir.

Ebüzziya Tevfik tarafından tasarlanmış bu halıda yeşil renk hakimiyeti göze çarpmaktadır. Yeşil renk bilindiği üzere Peygamberin sancaklarından birisinin renginin yeşil olması, Tarikat ehli insanların çoğunlukla sarık ve cüppelerinde yeşilin tercih edilmesi bu rengin Türklerde her devirde önemini sürdürdüğünü bize gösterir. Belki de Ebüzziya Tevfik Sultan II. Abdülhamid'e hediye edilecek halıda bu rengi seçmesinde Sultanın Halifelik sıfatına dayanarak kutsal bir anlam ifade etmesi açısından seçmiş olabilir. Bu konuda araştırmaları olan bilim adamlarımızdan Yaşar Çoruhlu'ya göre yeşil geçicilik ve kıskançlığı da ifade eder. Belki de Ebüzziya Tevfik bu rengi seçerek gizliden gizliye daha önce Sultan II. Abdülhamid'e olan iğneleyici mesajlarını yenilemiş olabilir.

Bu halının sultana sunulma fikrinin kimden doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. An-

37 Konya'da sürgündeyken Ebüzziya Tevfik'in kullandığı köşk.

cak Abdülaziz Efendi, bir görüşme sırasında Ebüzziya Tevfik Bey'e dokutturmaya başladığı ve çok beğenilen Selçuklu tipi, Küfi ibareli halılar gibi bir halı dokunarak hünkara takdim edilmesinin ve Konya halıcılığı üzerine sultanın ilgisini çekmenin yerinde olacağını söylemiş, Ebüzziya Tevfik de bu fikri uygun bularak bir yazı ve desen hazırlamaya karar vermiştir. Ebüzziya Tevfik'in ikinci eşi İffet Hanım da hatıralarında bunu doğrulamaktadır.²⁸

Ebüzziya Tevfik'in bir ayet, dua yerine Sultan Abdülhamid'in sıfatlarına yönelik bir yazı ile birlikte "Allah daim etsin" duasını yazmasını Ziyad Ebüzziya, kendisini hatırlatmak ve affettirmek ümidiyle yazmış olduğuna yorumlar. Sultan II. Abdülhamid halı kendisine takdim edildiğinde mutlaka onun küfi yazısını tanıyacaktır. Zira Sultan II. Abdülhamid, Ebüzziya Tevfik'in kendisi için yazdığı istifi bizzat imal ettiği eşyalara nakşetmiştir. Daha önce bahsettiğimiz gibi ona bir çok küfi yazılı çalışmalar yaptırmıştır.

Abdülaziz Konevi tarafından hazırlanan modelin hızla dokunmasına başlanmış, dokumanın özenli ve mükemmel olması için Konya'nın ileri gelen ailelerinin kızları, hanımları çalışmıştır. Ziyad Ebüzziya'nın edindiği şifahi bilgilerden halının dokunmasında: Konya Mebusu Muammer Obuz Bey'in teyzesi Hatice Saydut Hanım, Konya Mebusu Büyük Kazım Bey'in kız kardeşi Hatice ve küçük kızı Fatime hanımlar (Hatice Hanım aynı zamandan Belediye Reisi Küçük Kazım Bey'in eşidir.) Abdülvahid Çelebi'nin eşi ve kızı çalışmıştır. Ziyad Bey bu bilgileri Muammer Obuz'un annesinden, teyzesinden ve Küçük Kazım Bey'den aldığını ifade etmektedir.²⁹

Halı dokunduktan sonra, Abdülaziz Efendi, Vali Ferid Paşa'nın Mabeyne hitaben yazdığı mektubu da alarak İstanbul'a gelir. Abdülaziz Efendi, Sultan II. Abdülhamid'in kendisine nadide bir hediye verildiğinde getireni huzura kabul ettiğini bilmektedir. Abdülaziz Efendi kendisini Konya'ya süren Sultan Abdülhamid'i hediyeyi verirken vurmayı planlar. Huzura Kabul İradesi çıkan Abdülaziz Efendi kabul günü tabancasını alarak saraya gider. Üzeri aranınca tabanca bulunur. Hünkar bunu öğrense de huzuruna kabul eder. Hünkar O'na, halıyı dokuyanlara verilmek üzere Atiye Kesesi vermiştir. Huzurdan çıktıktan sonra "Tabanca ile huzura girme teşebbüsünde bulunmak"dan dolayı tutuklanır ve bir süre sonra götürüldüğü hapisanede ölür.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihad ve Terakki Hükümeti Abdülaziz Efendi'nin mezarını tespit edip üzerine bir taş diktirmiştir. Abdülaziz Efendi'nin bu sebepten tutuklanması onunla teması olan herkesi tedirgin etmiş, fakat sultan üzerinde durmamış ve soruşturma açmamıştır. Bu arada Mabeyn'e tavsiye mektubu yazmış olan Vali Ferit Paşa zor durumda kalmıştır. Ferit Paşa'nın tavsiyesi üzerine Ebüzziya Tevfik de halıcılık faaliyetlerine son vermiştir.³⁰

Ebüzziya Tevfik'in Konya'da başlayan halıcılık uğraşı, bir şansızlık sonucu yine Konya'da noktalanmıştır. Ebüzziya açısından Abdülaziz Konevi, onun halıcılığının bitmesine sebep olmuş ise de Ebüzziya Tevfik gibi çok renkli bir Osmanlı aydınını tanımamıza ve koleksiyonumuza dikkate değer bir eserin katılmasını sağlamıştır.

Ebüzziya Tevfik'in serüvenini, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkan afla İstanbul'a döndüğünde, yazarın gelişini konu alan İkdam gazetesi haberi ile noktalayalım: "Devr-i istibdadın duçar-ı kahrı olarak Konya'ya teb'ir edilmiş olan Ebüzziya Tevfik Beyefendi dün akşam Haydar Paşa İstasyonu'na muvasalat eylemiş ve binlerce halk tarafından 'Yaşasın hürriyet, yaşasın vatan' alkışları ile istikbal ve nutuklar irad edilmiştir....."³¹

DİPNOTLAR

- 1 Özgür Türesay, "Ebüzziya Tefvik ve Mecmua-i Ebüzziya (1880-1912)", *Mütefferika*, Sayı: 18, (Kış 2000), s. 87-88; Ziyad Ebüzziya, "Ebüzziya Tefvik", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: Dergah Yay., 1986, s. 158.
- 2 Ziyad Ebüzziya, "Ebüzziya Tefvik", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, Dergah Yay., İstanbul: 1986, s. 158; Engin Özendes, *Abdullah Freres Osmanlı Sarayı'nın Fotoğrafçıları*, İstanbul: YKY, 1998, s.183.
- 3 Özgür Türesay, agm, s. 90-91.
- 4 Ebüzziya Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, c. 3, s. 304.
- 5 Alim Gür, *Ebüzziya Tefvik'in Hayatı, Dil Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: Ankara Ün. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, 1990, s. 97.
- 6 *age*, s. 97.
- 7 Özgür Türesay, "Osmanlı Kimliğinin Peşinde: Ebüzziya Tefvik Bey", *Mütefferika*, Sayı: 21, (Yaz 2002), s. 3-4.
- 8 Özgür Türesay, "Ebüzziya Tefvik ve Mecmua-i Ebüzziya (1880-1912)", *Mütefferika*, Sayı: 18, (Kış 2000), s. 90-91.
- 9 Ebüzziya Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, c. 3, s. 302; Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım, 1888-1923*, c. I, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1930, s. 133.
- 10 *age*, s. 460.
- 11 Alim Gür, *Ebüzziya Tefvik'in Hayatı, Dil Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: Ankara Ün. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, 1990, s. 97.
- 12 Ebüzziya Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, c. 2, s. 252-260, Ebüzziya Tefvik, "Bir Hasbihal", "Ruzname-i Hayatımdan Bazı Sahaif", "Defteri Haturatımdan Bazı Durub-ı Emsalin Şerhi" 17 Nisan 1900, "Zamanımız Tarihine Ait Haturat Hayat'ül Hayvanat Bahçesi" 1900, *Mecmua-i Ebüzziya*.
- 13 Ebüzziya Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, c. 2, s. 257.
- 14 *age*, s. 257.
- 15 *age*, c. 2, s. 260.
- 16 "Ebüzziya Mehmet Tefvik", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 10, s. 375-377; Ümid Bayazoğlu "Ebüzziya Takvimi" *Sanat Dünyamız*, Sayı: 42, (Güz 1990), s. 54-55; Alim Gür, *age*, s. 443.
- 17 Ümid Bayazoğlu, agm, s. 54.
- 18 Engin Özendes, *Abdullah Freres Osmanlı Sarayı'nın Fotoğrafçıları*, İstanbul: YKY, 1998, s. 183.
- 19 Alim Gür, *age*, s. 443.
- 20 "Ebüzziya Mehmet Tefvik", *İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 377.
- 21 Ziyad Ebüzziya, "Konya Halıcılığı ve Ebüzziya Tefvik'in Siyasi Mesajlı Halıları", *Türk Halk Edebiyatı ve Folkloründe Yeni Görüşler*, Ankara: 1985, s. 466.
- 22 Seccadde "Havadis" başlığı altında : "Konya Vali'i Alisi Devletli Ferit Paşa Hazretlerinin tarafından tensip ve işarete Konya'da bir halı ve kilim sergisi küşadına müsaade buyrulmuştur, ki bugün mezkur serginin birinci günü olmak ve şimdiye kadar buralarda asar-ı sanayiye dair böyle bir segi küşad edilmemiş bulunması cihet ile, umum Konya ahalisi bahusus halı ve kilim sanileri tarafından Zat-ı Hazret-i Hilafetpenahinin ac'ıye-i sıhhat ve afiyeti cihan kıymetleri bir kat daha yad ve tekrar kılınmıştır. 15 Muharrem 1319-21 Nisan 1317" (4.5.1901) yazısı bulunmaktadır., agm, s. 467.
- 23 *İkdam Gazetesi*, 16.5.1901 - 27.5.1901 tarihleri arası ilgili yazılar.
- 24 Talimatname metni için Bkz. Ziyad Ebüzziya, agm, s. 467.
- 25 Ziyad Ebüzziya, agm, s. 484.
- 26 agm, s. 487, Kartvizitte: "Sürgün mahsülü olan bu küçük halıyı fazilet örneği olan yüce şahsınız için yaptırıldı. Üzerinde küfi yazı ile 'el fevz' mısraı yazılıdır. Siz de bu söze hakkı ile layık bulunuyorsunuz. Zira bilgi ve ichtihadınızla elde ettiğiniz zafer ve başarı ile bütün vatan evlatları hizmetlerinize müteşekkirdir. Sayın kızım Selma'ya saygılar sunarım" yazmaktadır.
- 27 agm, s. 491.
- 28 agm, s. 490.
- 29 agm, s. 492.
- 30 agm, s. 493.
- 31 Alim Gür, *age*, s. 40.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Adnan, *Ebüzzîya Teyfik'in Mecmua-i Ebüzzîya'daki Hatıraları*, MÜ. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, İstanbul:1987.
- ARSEVEN, Celal Esat, *Sanat Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul: 1975.
- BAYAZOĞLU, Ümid, "Ebüzzîya Takvim" *Sanat Dünyamız*, Yıl: 15, Sayı: 42, Güz 1990.
- BİREN, Mehmet Teyfik, *Bir Devlet Adamının II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, c. 1-2, İstanbul: Kasım 1993.
- ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: 2002.
- DURUL, Yusuf, "Halı ve Seccadelerdeki yazı süslemeleri" *Türkiyemiz*, Sayı: 17, Ekim 1975.
- EBÜZZİYYA, Teyfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, (Bugünkü dile uyarıyan, Ziyad Ebüzzîya), Kervan Yay., c.1-3, İstanbul, 1973.
- EBÜZZİYYA, Teyfik, *Mecmua-ı Ebüzzîya*, 1900.
- EBÜZZİYYA, Ziyad, "Konya Halıcılığı ve Ebüzzîya Teyfik'in Siyasi Mesajlı Halıları", *Türk Halk Edebiyatı ve Folkloründe Yeni Görüşler*, Ankara: 1985.
- EBÜZZİYYA, Ziyad, "Ebüzzîya Teyfik", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul, Dergah Yay., 1986.
- FAHRİ, Ali, "Şeref Kurbanları", *Takın Tarihimiz*, c. 3, Sayı: 29, (13 Eylül 1962).
- GÜR, Alim, *Ebüzzîya Teyfik'in Hayatı, Dil Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: Ank. Ün. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, 1990.
- GÜR, Alim, *Ebüzzîya Teyfik'in Hayatı, Dil Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: 1998.
- KOCABAŞ, Süleyman, *Jön Türkler Nerede Yanıldı*, İstanbul: Vatan Yay., (Ağustos 1991).
- KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimizde Jön Türkler*, İstanbul: 1945.
- KUNTAY, Mithat Cemal, "Ebüzzîya Teyfik ve Oğlu Velit Ebüzzîya", *Sonposta*, (18 Ocak 1945); "Şair Nef'i ve Ebüzzîya" *Sonposta*, (27 Ocak 1949); "Konya Sürgünü İstanbul'daki Oğluna Edebiyat Öğretiyor", *Sonposta*, (3 Şubat 1949).
- İHSAN, Ahmet, *Matbuat Hatıralarım 1888-1923*, İstanbul: 1930.
- MARDİN, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yay., 1996.
- ÖNER, Sema, "Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu Işığında İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy ve Osmanlı Sarayı", *Milli Saraylar Dergisi* 1993, İstanbul: 1993.
- ÖZENDES, Engin, *Abdullah Freres Osmanlı Sarayı'nın Fotoğrafçılığı*, İstanbul: YKY, (Ocak 1998).
- SUNGU, İhsan, "Ebüzzîya Teyfik", *Aylık Ansiklopedi*, Fas.: 9, (Ocak 1945).
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk, *Darçağ'da Bir Çelebi*, İstanbul: Timaş Yayınevi, 1998.
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk, "Ebüzzîya Kartpostalları", *Sanat Dünyamız*, Sayı: 73 (1999), s. 276-295.
- TÜRESAY, Özgür, "Ebüzzîya Teyfik ve Mecmua-i Ebüzzîya (1880-1912)", *Mütefferika Kitabiyat Dergisi*, Sayı: 18, Kış 2000/2.
- TÜRESAY, Özgür, "Osmanlı Kimliğinin Peşinde: Ebüzzîya Teyfik Bey", *Mütefferika Kitabiyat Dergisi*, Sayı: 21, Yaz 2002/1.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Kırk Yıl*, c. 2, İstanbul: 1936.
- ÜLGİN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülgen Yay., İstanbul: 1979.